

Thomas Gomart: Franciaország oroszpolitikája: véget ért egy ciklus?

(*La politique russe de la France: fin de cycle? Politique étrangère, 2007. 1. sz.*)

Úgy tűnik, hogy Párizs oroszpolitikája új fejezethez érkezett. 1998-ban Franciaország és Németország a *jekatyerinburgi háromszög* létrehozásával az átmenet nehéz időszakát élő Oroszország különleges helyzetét ismerte el, és bízott abban, hogy elegendő húzóerőt tud kifejteni a *Nagy Európa-gondolat* stabilizációjához. Nyolc évvel később azonban ez a helyzet megváltozott. Oroszország nagymértékű gazdasági növekedése és hatalmi vágya nemzetközi ambícióiban is tükröződött, és már nem kért a gyámkodásból. Az orosz külpolitikában manapság az az irányvonal érvényesül, amely nagymértékben negligálja a példája erejével rá már nem ható Nyugatot: Moszkva a saját ritmusa szerint akar fejlődni, külföldi modell nélkül, és autonóm hatalmi pólusnak tekinti magát.

Partnereihez hasonlóan Párizs politikája a putyini Oroszország ellentmondásos értelmezésében gyökerezik, amely egyaránt felfogható a fejlődésben lévő demokrácia rendszereként és hanyatlóban lévő önkényuralmi rendszerként is. Az ambivalenciát tovább növeli az a tény, hogy Párizs olyan országgal hirdetett meg *stratégiai partnerséget*, amely alapvetően taktikai viselkedést mutat fel.

A francia külpolitikában Oroszország megítélésében hat irányvonal különíthető el. Ebből három nyílt kritikát fogalmaz meg az orosz rendszerrel szemben: az emberi jogok védelmezői a szabadságjogok háttérbe szorulása miatt aggódnak, a „nagyruzzizmustól” tartók a nacionalizmus fellángolását tapasztalják, a kétértelmű jelenségekre figyelők pedig a fegyverkezéstől félnek. A másik három irányzat Oroszország pozitív stabilizációját hangsúlyozza. Az első szerint Oroszország *nagy ország* és *stratégiai partner*, a második szerint Oroszország erős növekedést mutató feltörekvő piac, a harmadik pedig Putyinban az orosz érdekek elszánt védelmezőjét látja, aki De Gaulle-hoz hasonlóan nemzeti függetlenségi politikát folytat. Ezek a nézetek Putyin személyisége kettős értelmezésének fényében alakultak ki. Az orosz elnök egyrészt felfogható csekistaként: ebben az esetben az orosz rendszer hanyatlásra van ítélve; másrészt gaulle-istának is tekinthető, s ha ez utóbbi megítélés igaz, Oroszország a felemelkedés útját járja.

Ez utóbbi irányzat Putyinban De Gaulle-t látja viszont, aki az államhatalom megerősítésén fáradozik, és hazafias reformátorként a nemzeti függetlenség politikáját folytatja. Ez az irányzat az algériai és a csecsenföldi helyzet között is párhuzamot von. Annyiban szorul helyreigazításra, hogy a nemzeti függetlenségre való törekvés már az 1990-es években is megjelent, és Putyint végső soron Jelcin *klánja* emelte hatalomra azért, hogy érdekeit

megvalósítsa. A külpolitikában pedig a De Gaulle és Putyin közötti párhuzam azért sántít, mert De Gaulle mindig hű maradt az atlanti szövetséghez, főként válságok idején (Berlin, Kuba), az orosz külpolitikában viszont minden regionális integrációs terv meghiúsul (például, az Ukrajnával, Kazahsztánnal és Fehéroroszországgal közös térség terve).

Ám ha Putyin nem tekinthető gaulle-istának, ugyanúgy csekistának sem. Bár KGB-s múltja titkolózásra és manipulációkra predestinálhatná, jogász végzettsége és nemzetközi kapcsolatai jelentősen módosították gondolkodását. Európai szellemű, és a jog betartásának rendkívül nagy jelentőséget tulajdonít (a Kreml például nagy gondot fordított arra, hogy a Jukoszt jogi határozatok segítségével darabolják fel), a nemzetközi porondon pedig ragaszkodik a racionális és megbízható szereplő imázsához. Egyébként, az egyik elterjedt értelmezéssel szemben, az elnöki hatalom nem csupán az erőszakszervezetek tagjaira (szilovikok) támaszkodik, hanem a nagytőkére és a liberális beállítottságú technokratákra is. A szilovikok kasztjának uralmát az elit réteg militarizálódásával kapcsolják össze. Ám a militarizálódás fogalma paradox egy olyan időszakban, amikor inkább a fegyveres erők marginalizálódása figyelhető meg.

A francia politika felső szinten a személyes kapcsolatok bővítésére törekszik, amelynek célja egyrészt a gazdasági kapcsolatok erősítése, másrészt a Kreml támogatásának biztosítása.

2000 óta az Oroszországba irányuló francia export növekedett, 2004-ben Franciaország Oroszország külföldi szállítói között a kilencedik helyet foglalja el, az európai partnerek közül csupán Németország és Olaszország előzi meg; beruházások tekintetében pedig a nyolcadik. A két ország több nagy horderejű, főként energetikai és repülőgépek szállítására vonatkozó szerződést kötött.

2003-ban az Irak kapcsán kialakuló francia, német és orosz álláspont azonossága hozzájárult ahhoz, hogy az EU és Oroszország közötti partnerség új fejezete kezdődhetett el. Ez nem talált azonban Európában osztatlan megértésre, főként az új EU-tagok részéről érkeztek éles ellenvetések: a 2006-os helsinki csúcson az új partnerségi és együttműködési tárgyalások során tanúsított lengyel szembenállás is azt bizonyítja, hogy ennek a közeledésnek megvannak a határai.

Az iraki angol és amerikai fellépéssel szembeni francia, német és orosz konvergencia szimbolikus jelentősége azonban eltér: a moszkvai vezetőkben a NATO koszovói beavatkozása miatti szakadást idézi fel, míg Párizs a szövetségeseinek véleményét figyelmen kívül hagyó amerikaiak unilaterizmusának megtörését látja benne. A franciák elentmondást látnak abban is, hogy az iraki angol–amerikai beavatkozással szemben álló Oroszország Washington mellett foglal állást *a terrorizmus elleni globális háborúban*. Ebben az esetben figyelmen kívül hagyták azt a ténytet, hogy Amerikához hasonlóan Oroszország is háborúban álló ország.

Visszatekintve, a Párizs–Berlin–Moszkva tengelynek két ellentétes értelmezése lehetséges. Az első, a kritikusabb szerint Moszkva előnyben részesítésével az európai

összetartás kerül veszélybe, és nem jut kellő figyelem az új tagokra és a születőben lévő demokráciákra. Ezen kívül ennek a tengelynek köszönhetően Moszkva megerősödik energetikai nagyhatalmi státusában, kihasználva a nemzetközi feszültségeket.

A második olvasat globálisabb perspektívába illeszkedik. Értelmezése szerint a Párizs–Berlin–Moszkva tengely két szempontból is képes lehet a multipoláris rendszer stabilizálására. Az egyik az amerikai unilaterizmus ellensúlyozása, amely a nemzetközi rendszer fő destabilizáló tényezője. A másik szerint az Oroszországra is kiterjesztett francia–német befolyás hatalmas ipari, technológiai és energetikai potenciált sorakoztathat fel, ha ez az együttműködés nem kap olyan értelmezést, mint egy Londonnal és Washingtonnal szemben ellenséges csoport. Ez a koalíció Kína felemelkedését is segítheti, és világméretű összefogást ösztönözhet az iszlám radikalizmussal szemben.

A szerző által felvetett utolsó kérdés az Oroszországgal való partnerség átértelmezésének szükségességét érinti. A mindkét országban esedékes elnökválasztások előestéjén (2007. április–május Franciaországban és 2008. március Oroszországban) meg kell vizsgálni az orosz rendszert támogató politika költség-haszon arányát, annál is inkább, mivel a Kreml egyre inkább fanyalogva fogad mindenféle *stratégiai partnerséget*. Az olyan emblemikus személyiségek meggyilkolása, mint Kozlov és Politkovszkaja, valamint az energetikai téren hozott orosz döntések aggodalommal töltik el a franciákat, akik egy megkerülhetetlen, ám kiszámíthatatlan partnert látnak Oroszországban. Ez a partnerség nagyrészt a bel- és a külpolitika közötti kapcsolattól függ. Arról, hogy a belpolitikában tapasztalható keményedés, amellyel mindenki egyetért, előbb-utóbb a külpolitikában is éreztetni fogja a hatását, megoszlanak a vélemények. Ennek veszélyét leginkább egyfajta neoimperializmussal hozzák összefüggésbe: az orosz külpolitika főleg az energetikai szektorban történő nagymértékű beruházásokkal próbál hatalmi pozícióba kerülni közvetlen szomszédjainál. Ez a megközelítés közvetlen összefüggést lát a belpolitikai erőszak és például a Grúziával szembeni egyre szigorúbb fellépés között. Ez az egyszerűsítő neoimperialista tézis szándékosan túlbecsüli Oroszország erejét. Ennél szimpatikusabb lehet a posztimperialista Oroszországról szóló koncepció, amely szerint az átmenet állapotában lévő ország megpróbálja átértékelni befolyási rendszerét, anélkül hogy lemondana pozícióiról. Az országról szóló eltérő vélekedések eltérő politikát sugallnak, főként Amerika és Európa irányítóinak. Az Egyesült Államokban úgy gondolják, hogy egy demokráciát nélkülöző orosz rendszer nemcsak szomszédjaira, hanem partnereire is veszélyt jelent. A normáktól politikai, gazdasági és katonai szempontból is eltérő Oroszország nem képes *normális*, fenyegetés nélküli külpolitikát kialakítani.

Párizs értelmezése szerint Putyin leginkább a közvetlen konfrontációt és a szükségtelen összeütközéseket elkerülő külpolitikát folytat. Megpróbál alkalmazkodni a változó nemzetközi környezethez, miközben arra vár, hogy a nyugati hatalmak kimerüljenek a külföldi beavatkozásaikban. Ám a konfrontációhoz hasonlóan az elszeparálódást is igyekszik elkerülni a Nyugattal. Párizs oroszpolitikájának figyelembe kell vennie,

hogy Moszkva rendkívül erős befolyást gyakorol az eurázsiai térségre. Az orosz tényező figyelembevétele (annak integrálásával vagy a nélkül) nélkülözhetetlen minden Kelet-Európa, Kaukázus és Közép-Ázsia (Afganisztánt is beleértve) irányába történő erőfeszítés esetén.

Füsti Molnár Zsuzsa

Celeste A. Wallander: Oroszország és a globalizáció: a transzimperializmus útja

(La Russie face à la mondialisation: la voie du trans-impérialisme, Politique étrangère, 2007. 1. sz.)

Az új orosz külpolitika erős befolyást gyakorol a világ ügyeire. Közép-Ázsiában a Sanghaji Együtműködési Szervezet (OCS) hatékony keretet nyújt a kínai-orosz katonai és gazdasági együttműködésnek; a Kazahsztánnal, Türkmenisztánnal, Ukrajnával és Kínával kötött energetikai megállapodások a magas áron történő, kizárólagos export jogával számos előnyhöz juttatják Oroszországot. Az ily módon megszerzett gazdasági előnyök hatására Moszkva talán ismét hegemoniára törekszik a volt szovjet térségben. Az utóbbi két évben a demokráciával szemben álló vezetőket támogatva próbálta gátolni a nyugati országok demokratizálást segítő politikáit a volt szovjet tagállamokban. Bár az iráni nukleáris tárgyalások kimenetele még bizonytalan, Moszkva nem fél egy esetleges stratégiai partnerség létrehozásától sem a Közép-Kelet legnagyobb regionális hatalmával. Európában Putyin a legerősebb országokkal kötött kétoldalú megállapodásokkal igyekezett aláásni az EU összetartó erejét, megfosztva az európai országokat a Moszkvával szembeni egységes fellépés előnyeitől. Ami az Egyesült Államokat illeti, 2006 óta az első számú világhatalomnak az általa legsürgetőbbnek ítélt napirendi pontok megoldásában (Észak-Korea, Irán, az eurázsiai térség biztonsága, energia) nagyobb szüksége van Oroszországra, mint Oroszországnak Amerikára. Az orosz külpolitika sikereit nagyban köszönheti a szerencsének is: az energiaárak növekedése, Amerika lekötöttsége Irakban, az eurázsiai térség demokratizálódási folyamatainak lelassulása mind Oroszország malmára hajtotta a vizet.

Ebben a környezetben az orosz külpolitika fő célja a gazdasági felemelkedés és a világhatalmi szerep megerősítése. Míg Jelcin idején hatalmas infláció, a gazdaság szétzúllása és a külföldi hitelektől való függés jellemezte az országot, Putyin Oroszországa törlesztette adósságait, a gazdaság – a világ legjelentősebb szénhidrogén-készletének köszönhetően – felvirágzott. Az energia, a katonai felszerelések és az olyan iparcikkek,